

## A zene és a nagy háború

Zenetudományi konferencia az I. világháború kitörésének 100. évfordulójára  
az MTA BTK ZTI 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport rendezésében  
2014. november 27. MTA BTK Zenetudományi Intézet, Bartók terem

**Gombos László:**

## **Egy pacifista művész „háborús” szimfóniája**

**Hubay: „Sinfonie 1914”**

1915. december 1-én nagyszabású hangversenyt rendeztek a Pesti Vigadóban a világháború áldozatai javára a Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újrafelépítő Országos Bizottság kezdeményezésére, az alkalomhoz illő műsorral. Az *Egmont* nyitány, a *Júdás Makkabeus* áriája és győzelmi kórusa, valamint Brahms *Schicksalsliedje* mellett a fő attrakció Hubay Jenő új „háborús” szimfóniája volt, a szerző vezényletével. A Zeneakadémia zenekarát a filharmonikusok tagjaival egészítették ki százfős együttesre.

Szerdán, 1915. december hó 1-én esti fél 8 órakor  
a székesfőv. Vigadó nagytermében a *Háboruban  
Feldúlt Tűzhelyeket Újrafelépítő Orsz. Bizottság*

**HANGVERSENYE**  
**B. Sándor Erzsi Hubay Jenő Lichtenberg Emil**

továbbá a m. kir. Operaház tagjaival kiegészített  
M. K. ZENEAkadÉMIAI ZENEKAR  
BUDAPESTI ZENEKAREGYESÜLET  
MAGYAR NŐK KAREGYESÜLETE  
BUDAPESTI KARÉNEKEGYESÜLET  
szíves közreműködésével.

**MŰSOR.**

1. BEETHOVEN. . . Egmont-nyitány (op. 84.)  
2. HUBAY. . . . . Szimfónia 1914—15. (op. 93.)  
I. A nagy elhatározás. — II. A táborban.  
III. Merengés. Álomképek. — IV. Harc.  
Győzelem. Vezényli *Hubay Jenő*

Az ősbemutató műsorfüzete

A kritikák Hubay művét az első olyan nagyszabású alkotásként ünnepelték, amelyet a közel másfél éve zajló világháború inspirált. Egyúttal arra is rámutattak, hogy ezt a jelentős eseményt éppen annak a komponistának köszönhették, akit korábban egészen másnak ismertek meg. Akár Pálfordulást (még pontosab-

ban: *Saulfordulást*) is emlegethettek volna. A *Világ* írta a bemutató másnapján: „Csodálatos és megkapó jelenség, hogy a mostani nagy világtörténeti események elsőnek oly komponistából váltanak ki hatásokat, aki eddigi nagymultu működésében a lírai és a szóhoz kötött zenének volt a mestere. A háború nagy transzformáló ereje nyilatkozik meg Hubay Jenő nagyszabású új zeneművében, az "1914-15" című szimfóniában, amely egyszerre új oldalakról mutatja be a kiváló zeneszerzőt: mint a programzene virtuóz mesterét.”

Neubauer Pál az 1942-ben megjelent Hubay-monográfiájában így vélekedett a szerző szándékairól: „*Karenina Anna* kompozíciója két héttel a háború kitörése előtt készül el, s Hubay most félretolja művét. Most, hogy az alkotás áhítatos csendjének vége, a háború vette át a szót s ezer nyelven beszél hozzá. Új nevet kellene adni a háborúk e háborújának. ... Hubay megadja rá a feleletet: *Háborús szimfóniájával*.”<sup>1</sup> Évtizedekkel később a másik monográfus, Halmy Ferenc, szintén a történelmi eseményekre adott választ sejtette a mű keletkezése mögött: „*Kedélyére, különösen az első hónapokban, nyomasztóan hatott a háború, de amikor az 1914–15-ös tanév megnyitásával visszakerült a mindennapi kerékvágásba, felderengett előtte egy „háborús szimfónia” megírásának gondolata. Munkához is látott, s alig egy év alatt elkészült négytételes alkotása.*”<sup>2</sup>

Három héttel az ősbemutatót követően a Zeneakadémián megismételték a szimfóniát, szintén jótékony célra (ezúttal rokkant katonák karácsonyi ajándékozására fordították a bevételt) és óriási sikerrel. Sőt az előadás még jobban sikerült, a szerző mintha még odaadóbban és még lendületesebben dirigált volna, az előadók közül a zeneakadémisták igazán otthon érezték magukat az alma mater színpadán, ráadásul a lényegesen jobb akusztika is megtette a hatását. Bár nem teremtettek hazánkban olyan hagyományt, mint amely Angliában a *Messiás* Hallelujájához kapcsolódott, a közönség ezúttal sem várta meg a felállással a mű befejezését. Amint a *Pesti Hírlap* írta: „*Különösen a befejező himnusz, melyet Szikla mester hatalmas akkordokkal kísért az orgonán, elemetáris hatású volt; a harangzugásra fölkelt az egész hallgatóság és állva hallgatta nemzeti fohászunkat.*”<sup>3</sup>

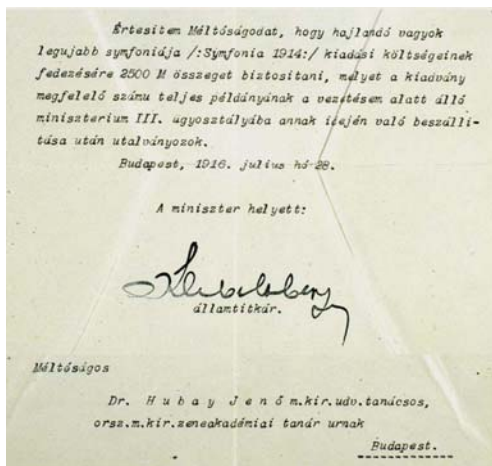
---

<sup>1</sup> Neubauer Pál: *Hubay Jenő. Egy élet szimfóniája*. Helikon Irodalmi K. F. T. Budapest, é.n. [1942], I. kötet 189.

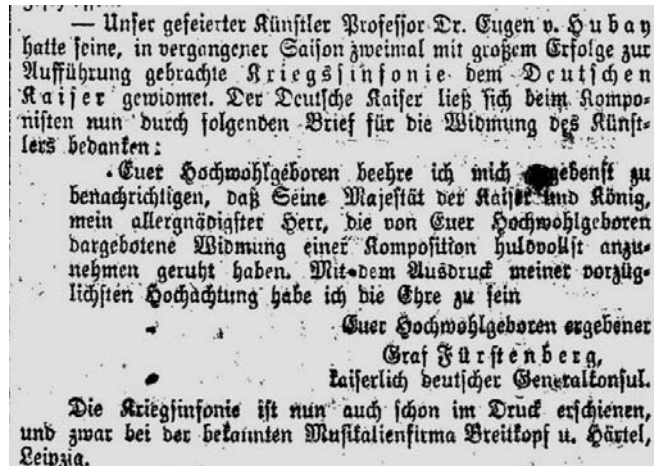
<sup>2</sup> Halmy Ferenc: Hubay Jenő, in: *Halmy Ferenc – Zipernovszky Mária: Hubay Jenő*. Gertler Endre előszavával. Zeneműkiadó Bp. 1976., 92

<sup>3</sup> *Pesti Hírlap* 1915. december 21.

A következő évben a lipcsei Breitkopf und Härtel elvállalta a mű kiadását. Klebelsberg Kunó államtitkár a nyáron közölte, hogy a minisztérium hozzájárul a költségek fedezéséhez, október végére pedig megérkezett Fürstenberg gróf budapesti német konzul levele, miszerint II. Vilmos császár elfogadta a mű ajánlását.



Klebelsberg Kunó levele Hubayhoz,  
1916. július 28.



Fürstenberg gróf német konzul levele  
a Pester Lloyd 1916. december 23-i számában

A szimfóniával kapcsolatban a kritikusok egyet értettek abban, hogy „Hubay legnagyobb szabású, leggazdagabb és legmesteribb” kompozíciójáról van szó,<sup>4</sup> de ezzel csupán a mű relatív értékéről tájékoztattak. Szinte csak a sorok között olvasók számára, de mégis utaltak a darab alkalmi jellegének problematikája is, azaz hogy a költői program és művészi mondanivaló nem kötődik -e túlságosan az előadás körülményeihez, Hubay alkotása több -e egy adott társadalmi esemény zenei kíséretjénél. Az összehasonlítások Felix Weingartner „Aus ernster Zeit” című nyitánya fölé helyezték, és elhatárolták az olyan, pusztán alkalminak tekintett művektől, mint Beethoven *Csataszimfóniája* és Csajkovszkij *1812* nyitánya. Hammerschlag János, a *Pester Lloyd* kritikusa Berlioz „*Gyász és diadal*” c. szimfóniájához (Grande symphonie funèbre et triomphale) és Brahms *Triumphliedjéhez* hasonlította.<sup>5</sup>

A „háborús” szimfónia 4. tételének végén felhangzó dallam-idézetek egyértelmű program-utalásokat közvetítenek. A 67. próbajelnél megszólal a *Rákóczi in-*

<sup>4</sup> Lásd többek között: *Pester Lloyd* 1916. dec. 2.

<sup>5</sup> Érdekes párhuzam a Hubay-szimfóniával, hogy Brahms a művet 1871-ben a francia-porosz háború győztesének, I. Vilmos császárnak dedikálta.

*duló* első 2 taktusa a hangszerek kánonjában, egészhangú skálára épülő környezetben, lídes színezettel.

Handwritten musical score for the beginning of 'Rákóczi induló'. The score is written on four staves. The first staff is the piano part, with a circled measure number '67' at the start. The title 'Rákóczi induló' is written in red above the first staff. The second staff is labeled 'piccolo' in red. The third staff is labeled 'fagott, cselló' in red. The fourth staff is labeled 'picc.' in red. The fifth staff is labeled 'hegedű klarinét' in red. The sixth staff is labeled 'heg., br., fagott' in red. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'sf' and 'pp'.

Hubay szimfónia, autográf zongorakivonat (OSZK)

Hét ütemmel később csatlakozik hozzá a *Gott erhalte* kezdete, szintén elhangolva.

Handwritten musical score for the beginning of 'Gott erhalte...'. The score is written on four staves. The first staff is labeled 'tromb' in red. The title 'Gott erhalte...' is written in red above the first staff. The second staff is labeled 'Rákóczi induló' in red. The third staff is labeled 'heg., fuvola, oboa' in red. The fourth staff is labeled 'tuba' in red. The fifth staff is labeled 'fagott, kürt' in red. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'mf' and 'cres'.

A nyilvánvalóan a magyarokat és osztrákokat jelképező, kakofonikusnak szánt szakasz macskazenéje rokonságot mutat Bartók *Kossuth szimfóniájának* csatajelenetével. Bartók programja, amely az elnyomók elleni szabadságharcot ábrázolja, egyértelműen szembeállítja a két felet, így az osztrákok kistercessé hangolt himnusza elválik a magyarok „kuruc” kvartos zenéjétől. Hubay ezzel szemben mindkét dallam-idézetet, a *Rákóczi indulót* és a *Gott erhaltét* is lídesre hangolja. Ez akár a két nép egységét is szimbolizálhatná, de valószínűbb az a

magyarázat, hogy a háború zűrzavarában szerinte mindenkit egyformán torzít el az embertelenség. Hubay és Bartók magyar motívumai ugyanakkor közeli rokoni és tükörképei is egymásnak (zeneileg Bartók is egyértelműen a 48-ast megelőző szabadságharc jelképére, a *Rákóczi induló*ra hivatkozik), és van egy további lényeges közös tulajdonságuk: a tetőponton mindkettőt egyformán elnyeli a káosz az ellenpontul szolgáló osztrák dallammal együtt.

Carl Wilhelm – Max Schneckenburger: *Die Wacht am Rhein*, refrén

Hubay szimfóniája fináléjában a két nemzeti melódia ellenpontját követően hamarosan ismét megjelenik a *Rákóczi induló*, majd induló-szerűen, diadalmasan tér vissza az 1. tétel kezdő dallama. A kódában pedig megszólal a közismert német hazafias dallam, a *Wacht am Rhein* (Őrség a Rajnánál), melynek szövegét Max Schneckenburger, zenéjét Carl Wilhelm írta 1854-ben. Nem a dal kezdetét, hanem a refrénjének első négy ütemét (*Lieb Vaterland, magst ruhig sein*) halljuk, oly módon, hogy a transzformált ismétlésben (a felütés után ré hang helyett fá-ról indul) a szeptim ugrás helyett a *Gott erhalte* jellegzetes nagy szextje jelenik meg a kétszer két ütem felezőpontján, így a folytatásban a német dallam összemosódik az osztrák himnusszal.

**Die Wacht am Rhein**  
 (szöveg: Max Schneckenburger, zene: Karl Wilhelm, 1854)

**(Lieb) Va-ter-land, magst ruhig sein, lieb Va-ter-land, magst ruhig sein (Fest)**

Nyolc ütemmel később visszatér a *Gott erhalte* két, majd négy üteme, enyhén variált, de ezúttal nem torzított formában, majd a mű lassú bevezetésének megdicsőült változata a *Wacht am Rhein* dallamnak éppen a „*Wacht am Rhein*” szavakra eső folytatását juttatja eszünkbe (a hazafias dalban ezt a *d-r-m* fordulatot különösen emlékezetessé teszi, hogy a lényegében végig egyenletes negyedmozgás itt áll meg két fél és egy egész kotta értéken, majd négy ütemmel később, a dal záróhangjai erre felelnek *m-r-d* hangokkal és azonos szöveggel).

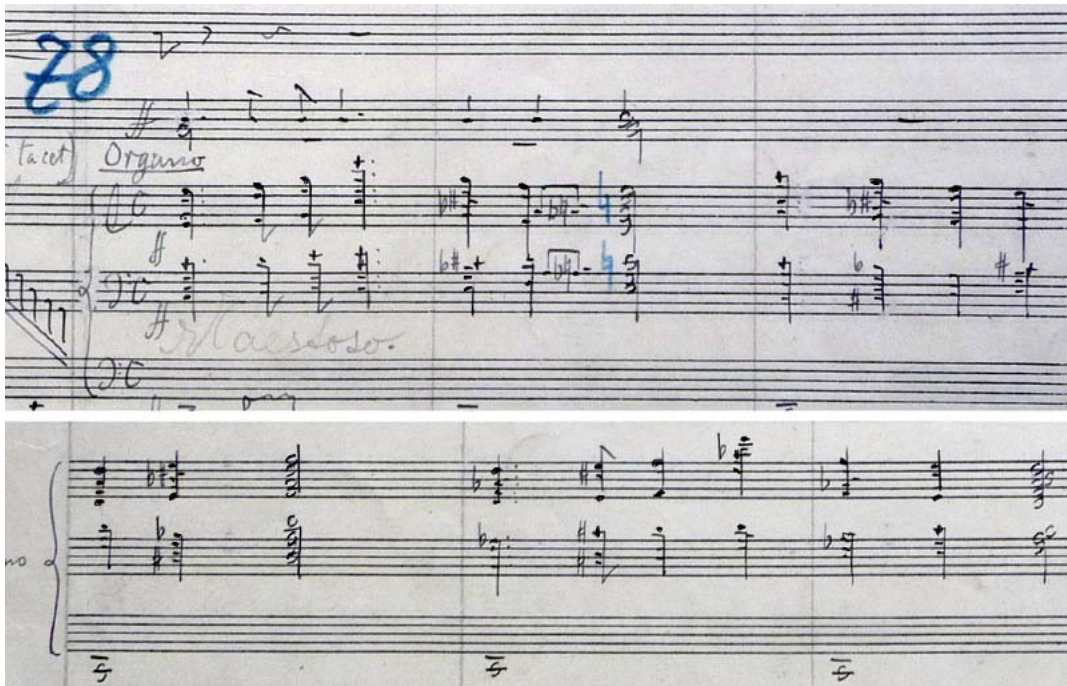
**Gott er-hal - te**

**Gott er-hal-te**

**(lassú bev)**

**Wacht am Rhein**

Végül pedig a teljes zenekaron megszólal Erkel *Himnusza*, C-dúrban. A dal-  
lam nyolc ütemét változatlanul halljuk, majd Hubay tovább szövi a dallamot.

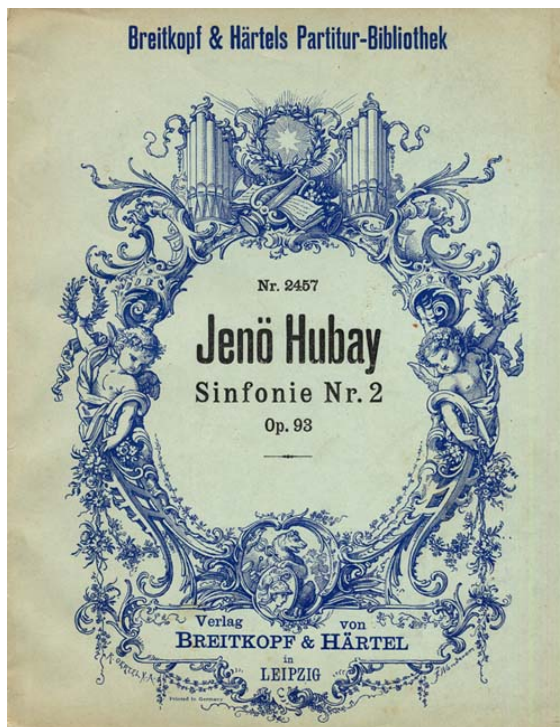


A kritikusok és az ismertetőfüzetek írói próbálták megfejteni a mű költői programját, de a találgatások mellett többnyire arra a következtetésre jutottak, hogy hagyományos négytétéles, abszolút zeneként értelmezhető, klasszikus szimfóniáról van dolguk. Az említett dallam-idézeteken túl a szerző csupán a tételek alcímeivel utalt a programra: az 1. tétel *A nagy elhatározás*, a scherzo *A táborban*, a lassú tétel a *Merengés – Álomképek*, a finale a *Harc és győzelem* címet viseli. Így az értelmezési kísérleteknek alig lehetett több valós kiindulópontja, mint amennyi az *Eroica* esetében is rendelkezésre áll. Meg is egyeztek abban, hogy a szimfónia nem más, mint „egy hős portréja” (ez éppen azonos Hubay egyetlen ismert megnyilatkozásával, amit két évtizeddel később a műről tett).

A kortársak általános véleményével szemben aligha tűnik valószínűnek, hogy Hubayt a háború eseményei inspirálták és lelkesedése ragadtatta szimfónia komponálására. Már a címválasztás is árulkodó: a „háborús” jelző nem több ragadványnévnél, feltehetően *nem* is a szerzőtől származik. 1914-ben talán „*Szimfónia 1914*”-nek készült, majd az idő múlásának köszönhetően a bemutatóra „*Szimfónia 1914-15*” lett az elnevezése. Az 1916-ban Breitkof & Härtelnek elküldött autográf partitúrán „*Sinfonie 1914*” áll, és ez szerepelhetett az 1917-es

copyrighttal megjelent kiadványon is (az 1. kiadásból nem ismerek példányt - az átnevezés viszont jól követhető a kiadói szerződésben).

1922-ben Hubay revideálta a darabot és az új cím *II. szimfónia* lett (Breitkopf & Härtel 1925 körül jelentette meg a revízióra vonatkozó utalás nélkül).



A szimfónia revideált kiadásának címlapja

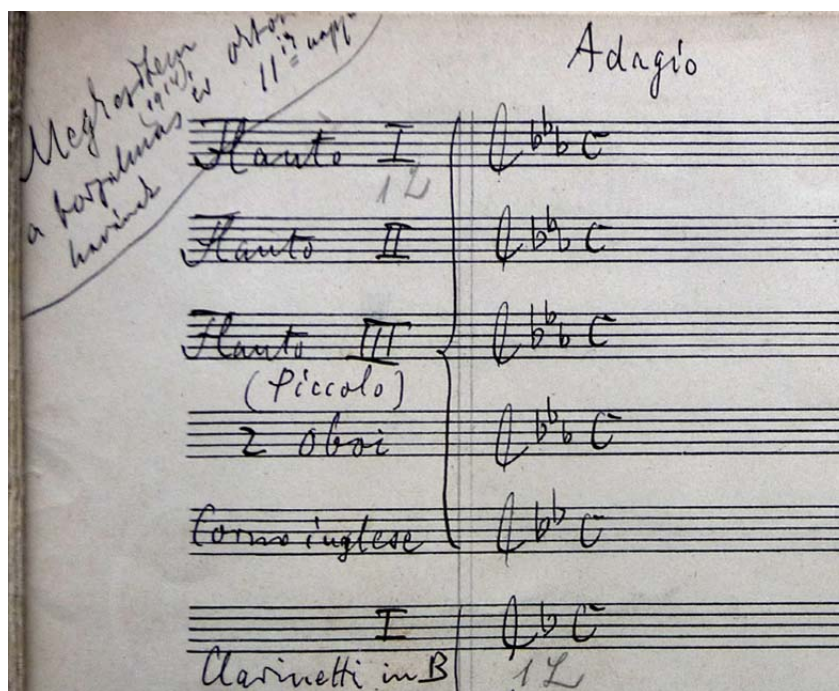
Ezt követően szinte mindig így hivatkozott a műre, de kivételesen, azonosításként a korábban elterjedt elnevezést is használta, mint például egykori tanítványának, Rubinstein Ernának írott levelében: „*Háborus szimfóniámat a Bécsi[?] filharmonikusok vezetésem alatt január 22-én előadták. A műnek épp oly nagy sikere volt, mint annak idején, amikor Maga is közreműködött. Megjegyzem, hogy a végét átdolgoztam, csak a Simfóniának a motivumait használtam fel a nemzeti dallamok kihagyásával. Most tehát a művet mindenütt lehet előadni mint modern szimfóniát. Roppant örvidenék, ha keresztül tudná vinni Mengelbergnél, hogy Hollandiában műsorra tűzze e művemet.*”<sup>6</sup>

A szimfóniának alkalmi jelleget kölcsönző idézeteket Hubay tehát ugyanúgy eltávolította, ahogy a világháborúhoz köthető címet is megváltoztatta. Ha pedig megvizsgáljuk a szerző különféle megnyilatkozásait, biztosak lehetünk benne, hogy 1914 után sem lett a háború lelkes híve.

<sup>6</sup> Hubay levele Rubinstein Ernának, 1923. február 4. Budapest (gépiratos másolat a szerző hagyatékában).



Az autográf partitúra datálásaihoz fűzött kommentárok is ezt támasztják alá. Az első tétel elejére írta: „Megkezdtem / a borzalmas (1914) év október / havának 11<sup>ik</sup> napján”, a tétel végére pedig: „Bevégeztem a borzalmas háboru idején 1915. jan. 7én.” Hasonló kifejezéseket használt 1914 októberében megkezdett jegyzetfüzetében is az új fejezetekhez írt megjegyzéseiben. A füzet elején ez áll: „1914. / A borzalmas világháború esztendőjének X<sup>ik</sup> hónapjában.” Majd így indította a következő éveket: „1915. / a borzalmas háború tetőpontján!” „1916. / és még mindig tart ez az iszonyat!” „1917. / A rémes, fertelmes világháború remélhetőleg utolsó évében.”



A Hubay szimfónia kezdete az autográf partitúrában (OSZK)

Hubay már a háború kitörésekor megsejtette a várható következményeket. Góth Sándornak, az *Anna Karenina* c. operája librettistájának írta 1914. augusztus 8-án, amikor még alig dörrent puskalövés: „Én egyénileg szeretném remélni a jót - el vagyok azonban sajnos készülve a legrosszabbra. Még ha a németek és velük mi is, győzelmet aratunk, akkor is csak undort kelt bennem mindaz, amit most olvasnom, látnom és tapasztalnom kell! Ember ember ellen, s ha csak ez volna, de a kultúra vívmányait is örömmel, vad kéjjel bombázzák le és teszik tönkre. Ha - mondom - minden „jól” végződne is reánk nézve, én mégis csak zokoghatnék és velem együtt minden kultúremler... Minden országban egy pár

*eszeveszett sovinszta, nacionalista, féktelenül ambiciózus gazember irányítja s vezeti félre az embereket, s taszítja a végromlásba!”<sup>7</sup>*

A számos hasonló nyilatkozat közül csupán egyet emelek ki egy 1918 körül, feleségéhez írott levélből: *„Istenem, mikor lesz vége ezeknek a rettenetes időknek, melyeket sokan a „Nagy Időknek” neveznek, mint például a jó Koessler vagy a zseniális Dohnányi neveztek - egy jó ebéd elfogyasztása közben. De mit szólnak ezekhez a „Nagy Időkhöz” a megcsonkítottak, az özvegyek és árvák, a halottak jeltelen tömegsirokban, és mit fog az egész ország, a nemzet szólni, amikor bekövetkezik az elkerülhetetlen összeomlás? Honvédeink és magyar katonáink hősieken küzdenek minden harctéren. Az ember csak a legnagyobb bámulattal s csudálattal adózhat nekik, de mit ér mindez, amikor az ország színe-java pusztul, és ezzel a nemzet a romlásba zuhan!”<sup>8</sup>*



Hubay Andor szüleivel, 1912-13 körül

Hubay még a háború tetőpontján szembekerült fiával, Andorral, aki 1916-ban, 17 és fél évesen szeretett volna katonának állni, valamint feleségével, aki a kötelesség parancsára hivatkozott fia oldalán. Amikor Andort a kiképzést követően, 1917 februárjában a frontra vezényelték és a búcsú után becsukódott mögötte az ajtó, apja összeesett és idegösszeroppanása miatt hetekig nem tudott lábra állni.

<sup>7</sup> Gépiratos levélmásolat a szerző hagyatékában.

<sup>8</sup> Idézi Hubay Andor: *Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész életregénye – történelmi háttérrel*. Közreadja Reményi Gyenes István. Ariadne, Bp. 1992, 134.



A Hubay házaspár 1917 tavaszán, fiúk frontra vezényletét követően

1914-15-ben Hubay aligha gondolta, hogy néhány évvel később fia is részese lehet a harcoknak, sőt felmerül a gyanú, hogy a *Háborús szimfónia* komponálása idején nem is sejtette, hogy lesz egyáltalán világháború. Az autográf partitúra bejegyzései ugyanis – 1914 októberétől – nem a komponálás, hanem a hangszerelés dátumait rögzítik, a fennmaradt zongoraváltozat pedig utólag készített kivonat, nem pedig fogalmazvány.

A Hubay-irodalomban elkerülte a figyelmet az a tény is, hogy az op. 93-as „*Symphonie No. 2. pour grand Orchestre*” már szerepelt Haraszti Emil 1913 elején, azaz másfél évvel a háború kitörése előtt megjelent könyvének műjegyzékében, 1906-os dátummal.<sup>9</sup> A műről említés történt egy 1909-es, feleségéhez írott ostendei levélben is, miszerint a szerző a nyári pihenés alatt többek között a szimfóniáján kívánt dolgozni. Arra is gyanakodhatnánk, hogy csupán tervről volt szó, de a források jóval többre és korábbi időpontra engednek következtetni.

---

<sup>9</sup> Haraszti Emil: *Hubay Jenő élete és munkái*. Singer és Wolfner, Bp. 1913, 202.

Opus szám	A mű címe	Kiadója	Megjelenési idő
91	2-éme Concerto pour Violon et Orchestre ou Piano	Harmonia, Budapest	1901
93	Symphonie No. 2. pour grand Orchestre	Kézirat	1906
94	Öt vegyes kar. Legenda. Alvó tábor. Midobog, mi zokog. Odafenn csillagos. Stella Maris.	Harmonia, Budapest	1906
96	Lavotta szerelme. Lavotta's Liebe. Magyar dalmű 3 felvonásban epiloggal.	Harmonia, Budapest	1904—05
97 98	Három kurucnóta. Férfikarra. Rákóczi-Hymnus. Csillagos mán. Vegyeskar vagy férfikar	Harmonia, Budapest	1904—05

A szimfónia Haraszi Emil monográfiájának műjegyzékében (részletek)

Az 1904 júniusi *Musikliterarische Blätter* például részletes Hubay-műjegyzéket közölt, utolsóként az op. 93-as 2. szimfóniával A lista 1903-as állapotot tükröz, mivel nem említ 1904-ben már bizonyítottan létező műveket. Kerner István 1903 júliusában Hubayhoz írott levele pedig azt erősíti meg, hogy az op. 93 komponálása már ekkor előre haladott állapotban lehetett: „*Nagyon örülök symphoniádnak s kérlek, küldd el nekem partitúráját mielőbb.*”<sup>10</sup>

Hubay számára inspirációul szolgálhatott Dohnányi Ernő 1903 januárjában bemutatott d-moll szimfóniája, melynek előadásában koncertmesterként működött közre. Naplója szerint valósággal lelkesedett az ifjú darabjáért, amint írta: „*Soha fiatal ismeretlen ember műve ekkora benyomást reám nem tett mint e mű.*”. A sajtó dicséretei (miszerint Dohnányi teremti meg a magyar műzenét) pedig ugyanúgy kihívást jelentettek a már ismert művészek, mint a zeneakadémista Bartók Bélának, aki néhány hónap múlva a *Kossuth szimfónia* (szimfonikus költemény) komponálásába kezdett. Elképzelhető, hogy Bartókkal egy időben – éppen akkor, amikor rendszeres kapcsolatban voltak egymással – Hubay is egy magyar hős portréját kívánta zenébe önteni, szintén magyaros motívumok és a *Gott erhalte* szembeállításával.

A hazafias lelkesedés hulláma 1903-ban Hubayt is magával ragadta, feleségéhez címzett levelében hasonló a szavakkal kommentálta a politikai eseményeket, mint amelyeket Bartók írt ugyanekkor édesanyjának. „*Budapesten*

<sup>10</sup> Kerner István karmester levele Hubay Jenőnek, 1903. július 19. (OSZK, Hubay hagyaték)

óriási a fölháborodás és izgatottság a királyi, illetőleg császári hadiparancs miatt. Végre a liberális párt is fölszisszent. Az ember nem tudja, mi lesz a vége ennek. Borzasztó hülye, gaz és aljas politikát követnek Bécsben s végre mégis a Habsburgok bukásához fog vezetni. Minden szava a proklamáció 2ik részének alkotmányellenes, törvénysértő és bontó, azonkívül hivatva van, hogy minden igaz magyar vérét az arczába kergesse.”

Ezek a gondolatok motiválták Hubayt a *Lavotta szerelme* című opera (1904, op.96) komponálására, valamint Endrődi Sándor kuruc dalainak megzenésítésére: *Öt vegyeskar Endrődi Sándor kuruc dalaira*, op.94 (1903-4), *Három kuruc nóta férfikarra*, op. 97 (1903), valamint *Rákóczi himnusz. Kárpát fölött csillagos mán... Kurucz nóta Endrődi Sándortól*, op. 98 (1903-4).<sup>11</sup> A kórusciklusok tételei párhuzamba állíthatóak a háborús szimfónia alcímeivel.<sup>12</sup>

Bartókkal ellentétben Hubay hőse 1903 körül nem Kossuth, hanem II. Rákóczi Ferenc lehetett – ebben az időben *Rákóczi* címmel opera komponálásába is kezdett Telekes Béla szövegére. Nem véletlen, hogy szimfóniája csatajelenetében éppen a „rebellis” *Rákóczi induló* került kontrapunktikus viszonyba az osztrák himnusszal. Még tisztázatlan, hogy művében már 1903-ban szerepelt -e a két dallam-idézet, netán Erkel *Himnuszával* együtt. Az viszont bizonyos, hogy magyar *Heldenlebenje* bemutatásához megfelelő alkalom kínálkozott számára egy évtizeddel később, az aktualizált *Sinfonie 1914* címmel.

A háborúról alkotott véleményét Hubay egy másik nagyszabású alkotásban fogalmazta meg: 1915-ben egy újságban olvasta Romain Rolland békehimnuszát, az *Ara pacist*, és azonnal elhatározta, hogy szimfonikus kantátát ír a szövegre. A befejezéshez több mint két évtizedre volt szüksége, mivel szinte minden évben nagy energiát igénylő aktuális feladatok hátráltatták: operáinak (*Anna Karenina*, *Az álarc*, *A milói Vénusz*, *Az önző óriás*) és oratorikus szimfóniáinak (*Dante szimfónia*, *Petőfi szimfónia*) megírása, befejezése vagy átdolgozása, nem beszélve a bemutató körüli számos tennivalóról. Az *Ara pacist*

---

<sup>11</sup> Utóbbi előadható vegyes-, gyermek- vagy férfikarral zongora vagy zenekari kísérettel, vagy szólóhangon zongorakísérettel és tárogató szólóval. E darabok komponálása II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatalához és 1906-os kassai újratemetéséhez kapcsolódik, amely tematika 1903-ban került az érdeklődés középpontjába és amelyről a politikai pártok 1904. március 10-én egyeztek meg egy látványos parlamenti jelenetben. A *Rákóczi himnusz* szóló-változatát Sándor Erzsébet már legkésőbb 1905. április 17-én bemutatta a Budai Zeneiskola hangversenyén.

<sup>12</sup> Op. 94: 1. Legenda, 2. Alvó tábor, 3. Mi dobog, mi zokog? 4. Odafenn csillagos... 5. Stella maris („Gyászba borult egek...”); op.97: 1. Alvó tábor, 2. Dunántúl, 3. Rajta kuruc.

(A béke oltára) fő művének szánta, és a Népszövetség hágai, majd genfi palotájának avatásán szerette volna előadatni. A *Háborús szimfónia* hősének elhatározása, táncos jókedve, elmerengése és diadala után – mintegy folytatásként – zenébe öntötte a háború szörnyűségeit, a temetés fájdalmát és végül az újrakezdés örömét. Egy újabb világégés küszöbén, szinte gyermeki naivitással, ezt szánta örökül, a háború szimfóniája helyett a béke szimfóniáját.

## XII. Finale

*Des brins d'osier des siècles,*

*ma Paix tisse son nid.*

*Répands sur nous ton baume et berce nos douleurs!*

*Elles passeront et nous.*

*Toi seule es éternelle, divine Paix!*

(Romain Rolland)

*Zöld fűzfavesszők szálaiból fond meg,*

*ó isteni Béke, fészkedet.*

*Altasd a bút és csillapítsd a könnyek árját,*

*minden elmúl és elhal,*

*csak Te vagy örök, isteni Béke!*

(Lichtenberg Emil fordítása)